

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi
Atatürk University Journal of Faculty of Letters
Sayı / Number 59, Aralık / December 2017, 83-99

CENGİZ DAĞCI'NIN “DÖNÜŞ” ROMANINA

TEKNİK VE TEMATİK AÇIDAN BİR YAKLAŞIM

A Technical and Thematic Approach to Cengiz Dağcı's *Dönüş*

Esra YALÇINTAŞ*

Özet

Cengiz Dağcı, Türk dünyasının toplumsal gerçekçi konularını ele alan önde gelen yazarlarından biridir. Türkiye dışında yaşamasına rağmen eserlerini Türkiye Türkçesi ile yazması onu daha da değerli kılmaktadır. Milliyetçi bir yazar olan Dağcı, romanlarında Kırım Türklerinin hayatlarını okurlarına kendine has akıcı ve etkili bir dille aktarmıştır. Kırım Türklerinin maruz kaldığı Rus zulmünü, savaş anındaki yaşantılarını ve psikolojik durumlarını gözler önüne sermiştir. Bir sürgün yazarı olan Cengiz Dağcı kaleme aldığı eserleriyle İkinci Dünya Savaşında yaşanan acı olayların unutulmamasını sağlamıştır. Vatanından ayrı kalması üslubuna da yansıtın yazar, İkinci Dünya Savaşı esnasında ayrılmak zorunda kaldığı vatanına duyduğu hasreti romanlarının kahramanları üzerinden okuyucuya hissettirmektedir. Cengiz Dağcı'nın İkinci Dünya Savaşına yer verdiği önemli yapıtlarından biri de *Dönüş* romanı'dır. Bayırdaki Ev, *Dönüş*, Cenaze, Anna Arkadiyevna, Yabancı'nın Karısı, O Günün Akşamı, Niyazi Efendi'nin Mektubu, *Dönüşten* Sonra başlıklı sekiz bölümden oluşan ve 1968 yılında yayınlanan *Dönüş* romanında da Dağcı, Kırım'ın işgalini, savaşı, insanların içinde bulunduğu ruh hallerini yansıtmaktadır. Çalışmada Cengiz Dağcı'nın *Dönüş* romanı teknik ve tematik açıdan incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Cengiz Dağcı, Savaş, Kırım, Roman.

Abstract

Cengiz Dağcı is one of the leading figures of social realist authors in the Turkish world. Although he lived outside of Turkey, the fact that he has written his works in Turkish made him a very significant writer. As a nationalist author, Dağcı mentioned the lives of Crimean Turks and told this through his fluent and influential language. The Russian cruelty suffered by the Crimean Turks, their lives during the war and their psychological states have been touched upon. As an expatriate author, Cengiz Dağcı reminded all the sufferings of the Second World War thanks to his works. The fact that he became distance from his country has been obvious in his language and his longing which appeared as a result of staying away from his country during the Second World War has been reflected to the

---

* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, yalcntsesra@gmail.com.

readers. Cengiz Dağcı's *Dönüş* is one of his prominent works in which he mentioned the Second World War. In his novel *Dönüş* which consists of 8 chapters titled Bayırdaki Ev, Dönüş, Cenaze, Anna Arkadiyevna, Yabancı'nın Karısı, O Günün Akşamı, Niyazi Efendi'nin Mektubu, Dönüşten Sonra and published in 1968, Dağcı reflects the siege of Krym, the war, and the psychological states of the people. In this study, Cengiz Dağcı's novel *Dönüş* will be discussed and analyzed in terms of its technique and themes.

Key Words: Cengiz Dağcı, War, Crimean, Novel.

Giriş

Türk dünyasının en büyük romancılarından biri olan Cengiz Dağcı, 9 Mart 1919'da Kırım'ın Gurzuf kasabasında dünyaya gelmiştir. Babası Emir Hüseyin, annesi Fatma hanımdır. Sekiz çocuklu bir ailenin dördüncü çocuğudur. Ailesinin Kızıldaş'a taşınması sebebiyle Dağcı 1931'de ilkokulu orada tamamlamıştır. Aynı yıl tutuklanarak hapse götürülen babası Hüseyin Efendi, Kızıldaş'a dönmeyip Akmescit'te çalışmaya başlayarak oğlunu da yanına almıştır. Çocukluğu yoksulluk ve büyük baskılar altında geçmiştir. On İkinci Numune Mektebi'ne yazılan Dağcı, okulu bitirince, On Üçüncü Tam Ortaokula devam etmiştir. 1936 yılında Gençlik Mecmuasında ilk şiirleri yayınlanmıştır.

1937 yılında Akmescit Pedagoji Enstitüsü'nün Tarih bölümüne giren Dağcı bir taraftan da gazetelerde çalışmaya başlamıştır. 1939 yılında çocukluğunun geçtiği Kızıldaş'a son defa gelen Dağcı, İkinci Dünya Savaşının çıkmasıyla 1940 Aralık ayında askere alınarak cepheye gönderilmiştir. 1941 yılında Almanlara esir düşen Dağcı, savaşın sonuna kadar toplama kamplarında kalmıştır (Kösedag (Red.), 1999: s. 542).

1945 yılında Polonya'da tanıştığı Regina Hanım ile ikisinin de bağlı olduğu dinlerine göre evlenmeleri sonucu İngiltere'ye giderek oraya yerleşirler. Ağır şartlarda çalışmasına rağmen bir yandan da romanlarını yazmaya devam eden Dağcı'nın romanlarının konusu daima Kırım olmuştur. Türkiye 'de yayınlanan eserleri sayesinde birçok insan Kırım'ı ve Kırım Türklerinin yaşantılarını öğrenmiş; Kırım'ı Dağcı'nın romanlarından okuyup sevmişlerdir (Köker, 2014: s. 35). Savaş konulu romanları yazmada ki ustalığı ve gerçekçiliği savaşı birebir yaşamasının bir sonucudur. Romanlarında toprak sevgisi, hasret, özlem, vatan aşkı, gurbetlik, yoksulluk gibi temalar eşliğinde Kırım Tatarlarının içinde buldukları durumu ve eziyet dolu yaşantılarını, çektikleri sıkıntıları dile getiren olayları yazmıştır. Yazar bu anılarını kaleme alırken ister istemez o hatıraları yeniden canlandırdığı için hüznü ve hasreti üslûbuna da yansıtmıştır. Cengiz Dağcı, Türkiye'ye hiç gelmemesine ve birden fazla dil bilmesine rağmen romanlarını genellikle Türkiye Türkçesi ile yazmıştır (Kösedag (Red.), 1999: s. 542).

Cengiz Dağcı ve ailesi vatanından ayrıldıktan sonra diğer bütün Kırım aileleri gibi iki kardeşi hariç bu ayrılmanın ardından bir daha Kırım'a gitmemişler. Dağcı'nın kardeşlerinden yalnız ikisi Kırım'a tekrar dönebilmişlerdir (Adıgüzel,

1999: s. 322). Cengiz Dağcı 2011 yılında Londra Sauthfields'teki evinde vefat ederek yıllarca görmediği Yalta'ya bağlı Kızıltaş köyünde toprağa verilmiştir. Yazar böylece hasretle geçen bir ömrün ardından ebedi uykusunu doğduğu topraklarda uyuma imkânına kavuşmuştur (Karatay, 2014: s. 94-97).

Dönüş

I. Romanın Tanıtımı

"Dönüş" romanı Cengiz Dağcı'nın yayın sayısı olarak yedinci romanıdır (Yaman, 2016: s. 266). İlk basımı 1968'de yayınlanan roman sekiz bölümden oluşmaktadır. Her bölüme verdiği isim, o bölümün başlığı olup ana temasını vurgulamaktadır: "*Bayırdaki Ev*", "*Dönüş*", "*Cenaze*", "*Anna Arkadiyevna*", "*Yabancı'nın Karısı*", "*O Günün Akşamı*", "*Niyazi Efendi'nin Mektubu*", "*Dönüşten Sonra*". Romanda en geniş yeri "*Anna Arkadiyevna*" bölümü tutmaktadır. Bu bölümde adına belki de aşk diyemeyeceğimiz kaçamak bir ilişki okuyucunun dikkatini çekmektedir. Bu aşkın sonucunun rezalet çıkaracağı düşündürse de Kırım'ın içinde bulunduğu dönemden dolayı bu olay gün yüzüne çıkamaz.

"Dönüş" romanında Dağcı, kendi hayatından ve çevresinden birçok şeyi romana katarak hatıralarının yanı sıra görüş ve düşüncelerini de başkahraman Niyazi A. üzerinden dile getirir.

Olay yazarın anayurdu Kırım'da başlamaktadır. Romanın başkahramanı Niyazi, Petersburg Üniversitesi'ni bitirmesinden iki yılı önce, ihtiyacı olan parayı sağlamak için doğduğu yer olan Gurzuf kasabasına geri döner ve dedesinin öldüğünü öğrenir. Niyazi köye gidişiyile akrabaları ve arkadaşı Veli ile birkaç gün geçirirken Binbaşı Mihail Gorohov ve karısı Anna Arkadiyevna ile tanışır; karı kocayı ziyaret etmek istedikleri Binbaşı Varabyov'un evine götürür. Olaylar yolda giderlerken Niyazi'nin, ilk kez gördüğü Anna'ya tutulması ile devam eder. Yalta dönüşü, romanın yan kişisi olan askere gitmek istemeyen Veli, sağ kolunu omzundan keser. Tarihsel olayların geçtiği kesitlerde ise romana İkinci Dünya Savaşı dönemi damgasını vurur. Niyazi Akmescit'e döndüğünde Savaşı'nı başladığını öğrenir. Eğitimi yarıda kalmış olan Niyazi, Kırım'da kalır. Levin-Zagorski adında bir Yahudi doktorun oğluna Rusça dersi vererek geçimini sağlar. Niyazi için artık sıkıntılı bir hayat süresi başlar. Köstence üzerinden Polonya'ya gider, Krakov'da türlü işlerde çalışır. Dört yıl sonra da doktorun çağrısına uyarak Varşova'ya gider, onun yardımıyla Prag Üniversitesinde öğrenimini tamamlayıp Gurzuf'a döner. Yıllarca uzağında kaldığı kasaba hemen hemen aynı kasabadır; fakat insanları çok değişmiştir.

II. Olay Örgüsü

Anlatma esasına bağlı türlerin temel yapı unsurlarının başında olay örgüsü yer alır. Olay örgüsü tıpkı bir evin temeli gibi romanın esas unsurunu oluşturur. Olay örgüsünün kaynağında insan hayatının özünün ele alındığı olaylar yer alır.

Olay kelimesine yüklenen anlam ile hayat içindeki her türlü hareket birbiriyle bağlantılıdır. Tek bir olayın kendi başına bir önemi yoktur. Bizim algıladığımız olay, kendi içinde birden fazla küçük olayın peş peşe gerçekleşmesinden oluşur. (Çetişli, 2016: s. 82).

Dönüş romanının olay örgüsü yazarın yaşam öyküsünden izler taşıdığı için otobiyografik tarzda yazılmış bir eser olduğu söylenebilir. Roman “*Bayırdaki Ev*” adlı ilk bölümde romanda adından hiç söz edilmeyen genç bir delikanlının Gurzuf kasabasına gitmesiyle başlar. Genç delikanlı aile ziyareti için gittiği Gurzuf’ta amcalarını ve teyzelerini görür. Teyzesinin evinde kaldığı esnada karşıdaki evin ilgisini çekmesiyle kendisini bu evin içinde gezinirken bulur ve hikâye bundan sonra başka bir hale bürünür. Çünkü delikanlı evin içinde dolaşırken odalardan birinin içinde bir kerevet, orta yerde sac soba, sobanın yanında birkaç odun olduğunu fark eder. Diğer bir odada ise, yığın halinde sekiz-on kitap gözüne ilişince içeriye girer. Kitapları incelerken ilk sayfasında bazı kelimeler yazan küçük bir defter gözüne ilişir. Ve delikanlı defterin devamını okumaya başlar.

“Defterin ikinci sayfasında sadece bir başlık vardı: DÖNÜŞ. Fakat kelimenin yanında birçok notlar, yazarın bu başlık üzerine düşündüğünü iyice gösteriyordu. Yazar belki de iç azabı ve işkence içindeydi, çünkü az aşağıda Rusça yazılı ve pek okunaklı olmayan birkaç kelimedden sonra İngilizce yazılı şu satırlar okunuyordu: “ ... darness hour in my life. Yes, yes but don’t forget, Niyazi Efendi, even the darkness hour doesn’t last more than sixty minuts!” ... Odadan çıktım, sofa merdivenlerinin üstüne oturarak defterin öbür sayfalarını çevirdim. Üçüncü sayfada tek bir başlık vardı: DÖNÜŞ. Altında ise Niyazi A. Adını yazılıydı. Defteri kapattım, bayırdaki bağın kıyısında demir parmaklıklı kapıya inen yola bir müddet baktıktan sonra defteri tekrar açıp okumaya koyuldum“ (Dağcı, 2006: s. 8-9).

Defterin okunmaya başladığı andan itibaren ikinci bölüm olan “*Dönüş*” kısmında anlatıcı olarak romanın başkahramanı Niyazi A. olayı anlatmak için devreye girer. Bu durum metin içerisinde ortaya çıkan ikinci kişili anlatıcı bakış açısını işaret eder (Demiryürek, 2013: s. 121). Okunan bu satırlarda uzun bir ayrılıktan sonra Niyazi’nin Gurzuf’a geri döndüğü anlaşılır. Niyazi, bayırın tepesindeki evinden kasabasına bakarken çocukluk arkadaşı Veli’nin ona doğru geldiğini görür. Can dostu Veli hem biraz üzgün hem de biraz mutluluk içeren gözlerle ona bakar. Niyazi bayırdan aşağıya indiği gibi çimenlerin üstüne yığılırlar ve çocuklar gibi birbirlerine yumruk atıp sarılırlar. Onlar bu topraklar üzerinde büyümüş ama ikisinin de düşünceleri birbirinden farklı iki gençtir. Her ikisi de topraklarına aynı derecede bağlı değillerdir. Yazar, Niyazi karakteri ile artık bu topraklarda kalmak istemeyen gençleri anlatsa da onun aksine Veli gibi toprağına bağlı insanların hala olduğunu da vurgulamaktadır (Çonoğlu, 2012: s. 22).

“Ama bunu Veli başka türlü, ben başka türlü hissediyordum. Kalbim ve ruhum şimdi üstünde yuvarlandığım bu toprakla yoğrulmuş olduktan sonra üzerimizdeki onun mavi göğünden bir parça koparıp gider, çadırımı her yerde

kurar, her yerde yaşayabilirdim. Veli ise başkaydı. Başka bir toprakta yaşamak onun için ölüm demektir, ölümden daha kötü bir şeydi belki" (Dağcı, 2006: s. 14).

Romanın "Cenaze" adlı bölümünden kahramanın doğmadan önceki ve sonraki çocukluk yıllarına dair anılarını öğrenmekteyiz. Niyazi milliyetçi olan babasını daha doğmadan kaybeder. Annesi de genç yaşta vefat eder. Artık Niyazi için annesinin onu dünyaya getirdiği ev, dedesinin ölüm döşeğinin bulunduğu yerdir.

Anlatıcı "Anna Arkadiyevna" bölümünü anlatmaya başladığında dedesinin cenazesinin üzerinden bir hafta geçmiştir. Niyazi ne yaptığını bilmeden evinin bahçesinde dolanır, bahçe ve ev arasında mekik dokurken aklına Veli gelir ve ona doğru yönelir. Onunla bağ yolunda karşılaşır. Veli ise askerlik işleri için Yalta'ya gitmek için iskeleye inmektedir. Birbirlerine yol arkadaşı olurlar ve Niyazi iskeleye kadar Veli'ye eşlik eder. Bu yürüyüş esnasında Niyazi ve Veli arasındaki fikir ayrılıkları ortaya çıkmaya başlar. Alıntından da anlaşılacağı üzere iki arkadaşın arasında geçen konuşma, söz konusu fikir ayrılığını doğrulamaktadır.

- Sen ne düşünüyorsun?

- Savaş üzerine mi?

- Evet.

- Hiç! Hiçbir şey düşünmüyorum savaş üzerine.

- Neden?

- Çalışıyorum da ondan. Tam bu sırada iş o kadar çok ki, oturup düşünmeye vakit kalmıyor. Zaten toprakta çalışan insan için oturup düşünmeye sebep de yok ortada. Düşünme işi, senin gibi hindiler içindir. Bahçenizin kenarına çekil ve düşün. Ben düşüneneğim de ne olacak sanki. Almanlar harp etmek istiyorlar. Mademki istiyorlar, harp edecekler. Ruslar harp etmek istemiyorlar ama isteseler de istemeseler de harp edecekler. Ben bir Alman veya Rus olsaydım, oturur bunları düşünürdüm. Ama ne Almanım ne de Rus; olmadığım içinde düşünmüyorum.

- Hiçte iyi yapmıyorsun tabii" (Dağcı, 2006: s. 43-44).

Ayrıca "Anna Arkadiyevna" bölümünde romana yeni kişiler dâhil olur. Niyazi Veli'yi yolcu ettiği esnada Rusça konuşan bir adam kendisine seslenerek ona doğru yönelir. Niyazi hoşuna gitmeyen kısa bir muhabbetten sonra tam gideceği esnada adamın yanındaki kadını fark eder. Kadının bu adamın karısı olabileceği düşüncesi zihninde belirir. Zihni bu düşünceyle meşgul olsa da ona bakmaktan kendini alıkoyamaz. Kadın ile bakışmaya bir süre devam ederler ve sonra terbiyesi gereği kadının gönlünü almak için adama karşı nazik davranmaya başlar. Niyazi'nin bu tutumu onun Anna'ya karşı samimi ve olumlu bir yaklaşım biçimi sergilediğini düşündürür.

“- Bağışlayın, dedim. Beni nezaketsizlikle suçlamanızı istemiyorum. Size bir yardımda bulunabilirsem çok memnun olurum” (Dağcı, 2006: s. 50). Niyazi, Binbaşı Gorohov’a yaptığı nezaketsizlikten sonra attığı bu geri adımla kadın ve kocası ile sohbet etmeye başlar. Bu sohbet sırasında nihayet tanışrlar ve Niyazi’den gitmek istedikleri yere ulaşabilmek için yardım isterler. Niyazi sordukları adresi bilmesede onlara yardım etmeyi kabul eder.

“- Burada benim eski dostum Binbaşı Varabyov oturur. Beş yıl evvelsi yerleştiydi buraya. Tanıyorsunuzdur muhakkak.

- Maalesef (Dağcı, 2006: s. 52).

Varabyov’un evinin nerede bulunduğunu gerçekten de bilmiyordum, ama bunu sorup anlamak zor bir iş değildi. İkisini merdivenlerin üstünde bırakıp çarşıya çıktım ve karakola girerek Varabyov’un evini soruşturdum. Gurzuf’un üç kilometre kadar uzağında olduğunu anlayınca geri dönüp adama bildirdim” (Dağcı, 2006: s. 53).

Bu kısa yolculuk esnasında Niyazi ve Gorohov arasında bir muhabbet kurulurken Anna ve Niyazi arasındaki yakınlaşma bunun nereye gideceği hakkında okuyucunun zihninde adeta merak uyandırmaktadır. Aradıkları eve vardıkları zaman kapının aralığından tanımadığı bir adamı gören Niyazi onun Varabyov olduğunu anlar. Varabyov onları gayet güzel bir şekilde karşılar. Hatta öyle ki hiç tanımadığı Niyazi’yi dahi evine davet eder ama Niyazi bu daveti kibarca reddederek belki ertesi gün gelebileceğini söyleyerek oradan ayrılır. O akşam Anna ile alakalı düşünceler zihnini meşgul ederken ertesi günün akşamı Varabyov’un evine gitmeye karar verir.

“Yabancı’nın Karısı” adlı bölümde akşam olunca Niyazi’nin zihni yine Anna ile ilgili düşüncelerle dolup taşmaktadır. Varabyov’un evine vardığında onu sevinç ve heyecanla karşırlar. Fakat Anna sanki bir gün önceki kadın değildir. Daha soğuk ve donuk bakışlı ve Niyazi’ye karşı ilgisiz tavırlar içerisindedir. Niyazi de bu durumun farkına varır ve bu durumdan çok rahatsız olur. Ertesi gün için Gorohov ve Varabyov dağlara bir gezi yapmayı planlarlar ve Niyazi’nin de onlara katılmasını isterler. İlk başta Niyazi bu fikre pek sıcak bakmasa da kabul etmek zorunda kalır. Yeni doğan güneşle beraber uyanan Niyazi aceleyle üstünü giyinip yola çıkar. Hızlı hızlı Varabyov’un evine doğru yürürken eve yaklaşmasına az bir mesafe kala üniformalı subaylardan biri yolunu keser. Onların bu aceleci tavırları aslında savaşın başlayacağının sinyallerini verir.

“- Siz Varabyov’un evine mi gidiyorsunuz?”

- Evet, oraya.

- Söyleyin lütfen kendisine, biraz acele etsin!

- Olur, dedim” (Dağcı, 2006: s. 68).

Bir önceki gün yaptıkları gezi planları iptal olmuştur. Varabyov Yalta'dan çağrılmıştır ve Gorohov da onunla gidecektir. Anna'yı gezdirmek ise Niyazi'ye kalmıştır artık. Anna bir gün önceki akşam oturdukları odada çay içmektedir, Niyazi'yi görünce gülümser. Birlikte kahvaltılarını ederlerken bir yandan da sohbetlerine devam ederler. Çayları bitince evden çıkıp atlarına binerler. Ve ikisinin baş başa kaldığı bu dağ gezisi de böylece başlar. Bu gezinin sonunda ne Niyazi ne de Anna kendilerine engel olamazlar ve birliktelik yaşarlar.

"Kollarım belindeydi. Kavrardım. Sıktım. Güçle. Tutkuyla. Ölmeden önce hayatı duyan bir mahkûm gibi, bütün can, bütün soluğu, bütün kanıyla onu kendi can ve soluğumda hissettim [...]" (Dağcı, 2006: s. 74-75).

"O Günün Akşamında" adlı bölümde Niyazi, Varabyov'un evine varmadan Anna'dan ayrılır. Karanlığın içinde Veli'nin evine varır. Ama Veli'nin evi sanki her zamanki yer değildir. Ya da Niyazi öyle hisseder. Kapının eşiğinde Veli'nin karısını görür. Kadın Niyazi'ye ağlamaktan cevap veremez ama başıyla içeriye gir diye işaret eder. Niyazi içeri girdiğinde Veli'yi sağ kolu omuz başından çarşafa sarılmış kanlar içinde bulur. Niyazi'yle konuşmak istemez ve Niyazi'yi evden gönderir. Ama Niyazi çocukluk arkadaşının bu haline çok üzülür. Ağlamaktan evinin yolunu zor bulur ve ertesi günün sabahı Gurzuf'tan ayrılır.

Yedinci bölümde ise, okuyucunun karşısına Niyazi'nin 1932'de Prag'dan yazdığı bir mektup çıkar. Bu mektupta kahraman yaşadığı sıkıntıları, içinde bulunduğu durumun kötülüğünü, bahtsızlığını, yoksunluğunu dile getirir.

Romanın son bölümü olan "Dönüşten Sonra" adlı kısımda Niyazi yıllar önce terk ettiği köyüne geri döner. Köyündeki bazı yerleri harabe olarak bulsa da genel olarak aynı manzaralarla karşılaşır. Ama insanların çok değiştiğini fark eder. Genç yaşta köyünden ayrıldığı için köyde bulunanların çoğu onu tanımamaktadır. Artık uzaktan bir akrabasının yaşadığı evi onun için yabancı bir yerdir. Yıllar sonra evinin önüne geldiğinde dedesinin öldüğü odada yanan ışığı görünce eski günlerini hatırlaması sonucu içinde hissettiği bir sevinçle ve neyle karşılaşacağını bilemediği için tuhaf bir korku belirir. Pencereye vurup onları korkutmak istemez. Ama daha fazla dayanamayıp vurduğunda içerden gelen sesleri duyar. Kapıyı akrabası açar fakat onu tanımaz. Akrabasının Niyazi'yi tanımaması durumu Niyazi'nin çevresine karşı yaşamış olduğu yabancılaşmayı vurgular gibidir. Ayrıca o dönemler de yaşanan olaylardan dolayı akrabası korku içinde onu başından savuşturmaya çalışır.

"- Bağışlayın. Sizi tanımıyorum. Akraba da değiliz.

- Olmayabiliriz. Ama...

- Rica ederim. Çocuklar uyuyor.

Kapı kapandı. Sofada yalnız kaldım. Işık sönmüştü. Gurzuf karanlıklar içindeydi. Ben karanlıklar içindeydim. Odadan çıkar diye adamı bekledim, ama çıkmadı" (Dağcı, 2006: s. 100).

Ertesi gün kendini okulun müdürüne okulunda öğretmenlik yapmak istediği için tanıttığında ise; yine buna benzer bir tepkiyle karşılaşır. Müdür ona “Mektep Reyon Maarif Komiserliğine bağlı” olduğunu söyler. Ona “Parti üyesi misiniz?” diye sorar. Ama Niyazi müdürün sorusuna cevap vermeden odadan çıkar ve kendini köyün meydanında bulur. Bu esnada yanına kimsesiz bir sokak köpeği yanaşır. Köpeğe yakın davranmasından dolayı hayvan onu eve kadar takip eder. Roman Niyazi'nin evinin bir odasında sobasını yakıp yemeğini köpekle paylaşması ve yalnızlığını onunla gidermesiyle son bulur.

III. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Bütün anlatma esasına bağlı eserler, kökünde iki faktöre dayanırlar. Bunlar anlatan ve anlatıldandır. Anlatıcı, anlatma eylemi ile hikâyeyi var ederken; hikâyeye de anlatıcıya anlatma malzemelerini sağlayarak onun anlatıcı vasfını kazanmasını sağlar. Yani anlatma esası olan her romanda, olup biten her şeyi biz okurlara anlatan bazen roman kişilerinden biri bazen de roman kişileri dışından biri vardır. Kişi, okurken ya da dinlerken, karşısında olup biteni anlatan birinin varlığını hisseder (Çetişli, 2016: s. 101-102). Anlatıcının konumu, bakış açısı, figürlere yaklaşımı ve taraflı ya da tarafsız tutumu romanın esas belirleyicisidir (Şahin Yılmaz, 2017: s. 101).

Dönüş romanı iki farklı anlatıcının devreye girdiği “ikinci kişili anlatıcı” yöntemi ve kahraman bakış açısı ile anlatılmaktadır. Her iki anlatıcı, birinci tekil şahıs ağzıyla konuşur. Bu anlatım tarzının dil ve üslubu kendine özgü olduğu için okuyucuyu etkilemek ve onu romanın içine çekebilmek adına kolaylık sağlamaktadır. (Tekin, 2004: s. 54-55). Yazar, ikinci bölümden itibaren Niyazi'nin bakış açısından olayları yansıtır. Böylece okuyucu eseri içten ve dıştan olmak üzere iki açıdan tanıma fırsatı elde eder. Olayların gidişatı içerisinde başkahramanın bakış açısına yer verilmesi, okurların gözünde romana gerçekçilik kazandırır. Yani insan olarak sahip olabileceği görme, duyma, işitme, anlama ve bilme imkânları sınırlı olduğundan olayları ancak hâkim olabildiği kadar okuyucuya aktarır.

“Ben bu evde doğdum, çocukluğumu bu evde yaşadım. Bu evin her yeri: karanlık köşeleri, aşılmış merdiven basamakları, alçak sedirleri, pencerenin renkli camları bana yakın, gönlüme hoş ve tatlı“ (Dağcı, 2006: s. 26).

Romanda nesnel zamanda geçen olayların tüm ayrıntıları anlatılmadan özetleyerek sadece önemli görülen olaylar aktarılır (Çetin, 2015: s. 131-132). Roman, Niyazi'nin çocukluk yıllarından orta yaşlılık dönemine kadar ki zamanı kapsadığı için yazar özetleme tekniğine başvurmuştur. Kahramanın hayatını anlatırken okuyucuyu detaylarla boğmak istememiştir. Bu yüzden çocukluk ve yetişkinlik dönemi hatıraları arasında aniden yaptığı geçişlere rastlamak çok doğaldır. Fakat olaylar arası geçişleri yaparken anlatım tekniklerinden tasvirî tercih eden yazar, zihnimizde o sahneleri canlandırmayı başarmıştır. Romanda tamamlayıcı bir öge olan tasvirin yerinde ve yeterince kullanılmış olması göze

çarpar. Yazar tasvir yaparken hem anlatısını güzelleştirmek hem de okuyucuya bir şeyler anlatmak ister (Tekin, 2004: s. 207).

"İskeleyle inen taş merdivenlerin üstünde durduğum zaman ay da Adalar üzerine gelip durmuştu. Deniz uyuyordu. Ceneviz kalesi uyuyordu. Gurzuf ağır ağır soluyarak uyuyordu; ben ise orda, iskeleyle inen taş merdivenlerin üstünde oturmuş, ağlıyordum. Hor, yetim, kimsesiz bir çocuk gibi ağlıyordum" (Dağcı, 2006: s. 82).

Kişiler arasında diyalogların geçmesi olayların anlaşılır ve sıkıcı olmamasını sağlamış ve anlatıma esneklik katmıştır. Ayrıca romanı oluşturan beşeri ve toplumsal değerlerin tümü geçmişin izini taşır (Tekin, 2004: s. 233). Geçmişte meydana olaylara geri dönülebilmeye imkân veren geriye dönüş tekniği sayesinde görüp, yaşananlar aktarılırken bir taraftan da zaman kurgusu genişletilebilir (Kaygın, 2014: s. 9). Anlatma hususunda yazar geri dönüş tekniğinden yararlanarak çocukluk yıllarını, altı aylıkken annesini kaybetmesini hatta daha ileriye giderek hiç görmediği babasının ölümünü dahi gözler önüne sermiştir.

"Ve ben doğmadan tam bir ay önce akşamın hayli ilerlermiş saatlerinde çarşının kenarındaki karakolun yanında çıkardığı kavga, babamın ölümüyle bitiyor" (Dağcı, 2006: s. 29).

Yazar, alıntı tekniğiyle memleket hasretini ve içindeki özlemin vurgulandığını düşündüren sevdiği iki türküye de yer vermiştir. Birincisi, Gurzuf'ta tanıştığı Anna ile gezmek için atlara bindiği anda Niyazi'nin aklına gelen "türkü" diğeri ise yıllar sonra doğduğu eve geldiğinde düşünceler içindeyken dua etmekle rakı içmek arası bir kararsızlıkla karşı karşıya kaldığı anda söylediği türküdür.

"Karaya kara yaraşmaz canım Ak olmasa" (Dağcı, 2006: s. 71).

"İnle kaval dertlerimi sen sustur Dertli kaval gönlüm gibi inde dur" (Dağcı, 2006: s. 101).

Romanın başında karşımıza çıkan anlatıcı genç, Niyazi'nin evinde bulduğu defteri okumaya başlamasıyla olayı başlatan; Niyazi ise romanın anlatımına son veren kişidir. Burada ikinci kişili anlatım şeklinin kullanılmış olduğunu tekrar ifade edebiliriz. Dağcı, eserde zıt kelimelerin ve ünlü şahsiyetlerin isimlerinin yanı sıra devlet ve kölelik gibi kavramlara vurgu yapar.

"Defterin ilk sayfasında iri harflerle " DEVLET VE KÖLELİK " başlığı yazılmıştı. -İsimlerin çoğu ünlü sosyalistlere ait isimlerdi ve Lenin'in, Marks'ın, Plehanof'un, Troçki'nin isimleri sık sık tekrarlanıyordu" (Dağcı, 2006: s. 8).

Yazar kaleme almış olduğu bu eserinde kahraman bakış açısı kullanarak okuyucuyla yakın bir bağ kurmuştur. Romanda yer verdiği bir mektupla da bu samimi bağı desteklemiştir. Anlatıcı, Niyazi'nin mektubunu onun kendi ağzından okura aktarır. Bu anlatım en son bölüm olan "Dönüşten Sonra" ya kadar aslında

akıllara mektubun devam edip etmediği sorusunu da getirir. Bu izlenimlerden hareketle *Dönüş* romanının bir defterin okunmasıyla başladığını ve sonunda Niyazi'nin mektubuyla bittiği söylenebilir.

“Evet, Prag'dan yazıyorum bu mektubu ve Niyazi'den olduğunu anlayınca şaşıracağsınızdır muhakkak. Yazmama bir sebep var mı, yok mu? Bilmiyorum doğrusu. Şu andan neden bahsedeceğimi de bilmiyorum. Bahtsızlığımdan mı? Yoksunluğumdan mı? Yok, yok, bunların hiç birinden değil. Öyleyse bu mektubu size yazmağa beni sürükleyen nedir? Bilmiyorum” (Dağcı, 2006: s. 84).

IV. Zaman

Bir romanda zaman vak'a ve anlatma zamanı olmak üzere iki şekilde düzenlenir. Bir olay hiçbir zaman anında anlatılamayacağına göre bu iki zaman arasındaki süreyi göz önüne almak gerekir. Yazar, *Dönüş* romanının başladığı zamanı okuyucunun dikkatine sunmuştur. Çünkü delikanlının teyzesiyle sohbet ettiği anda sorduğu sorulara aldığı cevaplar romanın hangi yılı kapsadığı hakkında bize fikir verir. Niyaz 'nin 1932 yılında köyüne son gelişinden ve bunun sekiz yıl önce olduğunu açıklayan kesitler bize bu konu hakkında bilgi vermektedir. Fakat olay örgüsü bakımından Niyazi'nin anlattıkları ise İkinci Dünya savaşı dönemini anlatmaktadır. Bunu da romanın “*O Günün Akşamı*” adlı bölümde geçen cümleden anlamaktayız. Burada geçen savaş ibaresiyle 1941-1945 yılları arasındaki İkinci Dünya Savaşı kastedilmektedir.

“- Hayır. Sekiz yıl önce tekrar dönmüş Gurzuf'a “ (Dağcı, 2006: s. 6).

“- 932'nin kışı dönmüştü Gurzuf'a “ (Dağcı, 2006: s. 7).

“SAVAŞ” (Dağcı, 2006: s. 83).

Aynı zamanda yazar bu eserde yer verdiği mektubunda “*Prag 1932*” (Dağcı, 2006: s. 84) ifadesiyle kesin bir tarih ibaresi de kullanmıştır.

Ayrıca romanda “*her yılın yazı*” (Dağcı, 2006: s. 5), “*ben doğmadan önce*” (Dağcı, 2006: s. 6), “*öğlenin hayli ilerlemiş saatleri*” (Dağcı, 2006: s. 7), “*güneş gökyüzündeyken*” (Dağcı, 2006: s. 10) gibi zamanı belli edecek ifadeler yer almaktadır.

Yazar, *Dönüş* adlı kitabını 1968 senesinde yayınlamıştır. Daha önceden de belirttiğimiz gibi vak'a ve anlatma zamanı arasında fark olması gayet doğaldır.

V. Mekân

Romanda kişilerin ruhsal durumlarını anlatırken büyük ölçüde yararlanılan mekân, yazarın edebî zevkiyle yakından ilgili bir kavramdır (Aktaş, 2003: s 227). Cengiz Dağcı'da romanlarında edebî zevki ve kendi hatıralarının ekseninde mekânı kullanmıştır. Onun için vatan toprağı ve doğduğu yer olan Kırım tüm romanlarında esas unsurdur (Çonoğlu, 2012: s. 16). Dağcı, eserlerinde, Kırım Türklerinin yaşadığı acıyı, Kırım'dan uzakta sürgünde yaşamının üzüntüsünü ve hasretini,

çocukluk ve gençlik yıllarının mekânı olan Kırım'a bağlanarak anlatmıştır (Şahin, 1996:s. 50). *Dönüş* romanında da yazarın kullandığı mekânlardan biri hayatının bir kesitinin geçtiği ve buraya dair anılarının hafızasında yer ettiği Kırım'ın Gurzuf kasabasıdır. Yazar romanda genç delikanlının akrabalarını ziyaret etmek amacıyla gittiği Gurzuf kasabasını ilk mekân olarak seçmiştir. Delikanlının teyzesinin evinin karşısındaki metruk evi merak etmesiyle dar bir mekânda başlayan yolculuğu Niyazi sayesinde okuyuculara tanıtılır. Kırım'ın Yalta, Kızıldaş, Tübla, Akmescit, Ceneviz kalesi, adalar mevkiileri, dağlık ve tepelik arazilerinden "karşı'ya"¹ uzanmasıyla Rusya, Petersburg ve Polonya'yı da içine alan geniş bir mekânı kapsar. Yazarın romanına seçtiği mekân olan Gurzuf aynı zamanda onun doğum yeridir. Bu yüzden bu bölgeyi tasvir ederken oldukça ayrıntılı bir anlatım biçimi sunar. Onun her yeri bilmesinden dolayı yapmış olduğu tasvirler okuyucunun zihninde bu bölgeleri canlandırmasına yardımcı olur.

"Gurzuf eski bir kasabaydı. Benim büyükbabamdan çok daha yaşlıydı Gurzuf ve Muhammet ümmetinden olan Gurzuf'lular da Gurzuf gibi eski, sessiz sakin bir hayat yaşıyorlardı. Denizin kıyında duran Ceneviz kalesi, bayırdaki beyaz caminin göğe yükselen nazlı minaresi birbirlerine bakarak kurumuş duvar çesmelerinin yosunlarında saklı Gurzuf'un geçmiş yıllarında oturuyorlar[...]" (Dağcı, 2006: s. 27).

Niyazi'nin yeni tanıştığı Varabyov'un ve çocukluk arkadaşı Veli'nin evine gitmesiyle romanda geçen diğer dar mekânlar da tespit edilmektedir. Daha sonra Niyazi'nin köyünde ayrılıp Akmescite gitmesi oradan da Prag, Köstence, Polonya, Krakov gibi bir den çok yere gitmesi okuyucuyu mekânlar arasında gezintiye çıkarmaktadır.

"Köstence'de üç gün kaldıktan sonra..." (Dağcı, 2006: s. 90), *"Krakov'da yerleştim"* (Dağcı, 2006: s. 91), *"Polonya'ya geldiğimden..."* (Dağcı, 2006: s. 91).

Mekân bağlamında Gurzuf'ta kendi evinin odasında başlayan roman yine kahramanın köyüne dönmesiyle aynı mekânda son bulmaktadır.

"Odaya girdim. Oda iyice kararmıştı. Orta yerde gürül gürül yanan sac sobanın kapağında taşan ışıklar odanın tavanında ve duvarlarında titreyiyorlardı" (Dağcı, 2006: s. 111).

VI. Şahıs Kadrosu

Genç delikanlı

Romanın ilk anlatıcısı "genç delikanlı" olarak belirtilen kişidir. Bu delikanlı hakkında az önce de sözünü ettiğimiz üzere sadece Niyazi'nin defterini okuyan anlatıcı olduğu anlaşılmaktadır. Onun hakkında edindiğimiz sınırlı bilgilerden, teyzesine olan sevgisinden ve ilgisinden geleneklerin dışına çıkmayı tercih eden bir yapıya sahip olduğunu öğrenmekteyiz.

---

¹ Romanda geçen "karşıya" kelimesi Türkiye anlamına gelmektedir.

“Adet üzere ziyarete en yaşlısından başlayıp en küçüğünde tamamlamak gerekirdi ya, ben bunun tam tersini yapardım. Yani ziyarete küçük teyzemden başlar, günün uzun saatlerini onun yanında geçirdikten sonra öbürleriyle şöyle ayaküstü görüşüp soluğu iskeleye inen taş merdivenlerin üstünde Gurzuf gençleri yanında alırdım” (Dağcı, 2006: s. 5).

Niyazi A.

Niyazi romanın ikinci anlatıcı kişisidir. Gurzuf doğumlu olan Niyazi, Alimcanların torunudur. Babasını daha doğmadan annesini de bebekken kaybetmiştir. Niyazi, sütanesi ve Gülsüm Hanım tarafından büyütülür; iki amcası vardır ve on bir yaşına kadar dedesinin yanında kalan Niyazi ilk eğitimini tamamladıktan sonra amcaları tarafından Yalta’ya gönderilir. Bundan sonra hayatı gelgitlerle doludur ve her üç-beş yılda bir köyüne gelir. Eğitimi sebebiyle para almak için köyüne döndüğünde dedesinin öldüğünü öğrenir. Niyazi son yirmi yıldır ölüm döşğinde olan dedesinin ölümünü şaşkınlıkla karşılar. Niyazi gurbet yaşantısına alışmış gibi görünse de içinde hep Gurzuf’un özlemi ve sevgisi vardır ama bunu pek fazla belli etmez. Memleketinin onu anlayamayacağını, sevgisine karşılık veremeyeceğinin endişesini duymaktadır. Memleketinden uzakta olsa bile onun sevgisini içinde hisseder.

“Uzun bir ayrılıktan sonra ben bir kere daha ona dönüyordum. Ona, onun muhteşem göğüne, sakın yalularına, maceralarla dolu mezarlığına, efsanevi obalarına, onun baygın akşamlarına, uykulu sabahlarına, kelebekler gibi yaşayıp kelebekler gibi ölen insanlarına dönüyordum, ama onun haberi yoktu benim sevgimden, olamazdı da, çünkü onun bu sağır sessizliği yalnız bugün değildi, her gündü” (Dağcı, 2006: s. 11).

Ancak Gurzuf’u yeniliklere kapalı bir yer olarak görmekte olan Niyazi, zamanla değişip gelişeceğine inansa da hayal ettiği değişimi bulamaz.

“Güzeldi Gurzuf, ama onun güzelliğinden korkuyordum ben. Beş yıl önce buradan ayrıldığım zaman geri döndüğümde Gurzuf’u başka bulacağımı düşünüyordum; başka bulacağımı umuyordum, demek daha doğrudur belki, çünkü Gurzuf’un güzelliğinde ve sessizliğinde onun uykusunun sonsuz olduğunu kalbimde duyar ve her zaman ondan kaçmak isterdim. Hiç değişmedim mi bu beş yıl içinde? Değişmişimdir belki ama ne fayda, Gurzuf da değişmedi ki!” (Dağcı, 2006: s. 11).

Niyazi Gurzuf’a yabancı gibi dursa da içten içe her şeyini ve herkesi sevmesi gerektiğini bilmektedir. Kendisini zaman zaman arkadaşı Veli ile kıyaslar. Çünkü gurbette yaşarken bir gün memleketine geri dönmek isteyeceğini ve döneceğini bilir. Bu topraklara beslediği duyguları şu cümlelerden anlamaktayız.

“belki birazcık yabancıydım bu topraklarda, insanlarına gerektiği kadar önem vermiyordum belki, ama bu toprağı tüm insanlarıyla seviyordum ve sevmeliydim[...].” (Dağcı, 2006: s. 15-16).

Aynı zamanda düşünceleri arasında kararsızlıklar olduğunu anlıyoruz. Babası sayesinde Gurzuf'tan çıkıp okumaya başlayan Niyazi, Gurzuf'ta yaşamanın hayat şartları bakımından oldukça zorlayıcı ve katlanılmaz olduğunu düşünür. Fakat Veli onun bu düşüncelerine katılmaz.

"Babama şükür, beş yıl önce Gurzuf'tan çıktım, okumaya başladım. O olmıyadı ben bugün hala Gurzuf'un içinde sürüklenecektim.

- Biz sürüklenmiyoruz, yaşıyoruz Niyazi!" (Dağcı, 2006: s. 19).

Milliyetçi olan Niyazi, Ruslardan ve Rusçadan nefret eden bir gençtir. Öyle ki Gorohov'un onu bir Rus'a benzetmesinden son derece rahatsızlık duyar.

"Gerçek bir Ptersburglu gibi konuşuyorsunuz, dedi adam.

Bir iltifat mı bu? Diye sordum.

Evet! Dedi.

Geri alınız öyleyse!

Neden?

Ruslardan da, Rusçadan da tiksiniyorum da ondan!" (Dağcı, 2006: s. 49).

Yanlış bir davranış karşısında hemen duyguları değişen bir ruh haline sahip olan Niyazi, Anna'yı gezintiye çıkardığı gün yaşanmış olan olaydan duyduğu sıkıntıyı şu şekilde açıklar.

"Başım onun karnı üstündeydi. Altımızda toprak taze taze kokuyordu. Elim kalçasındaydı. Onun yüzüne bakmak istemiyordum" (Dağcı, 2006: s. 75).

Ertesi sabah Gurzuf'tan ayrılan Niyazi Akmesçit sokaklarında dolaşırken gazetelerde savaş haberlerini görür. Niyazi içinde bulunduğu ruh halini ve çektiği sıkıntıları Prag'dan yazdığı mektupla aynen şu şekilde dile getirmektedir:

Prag, 1932

"Harbin başladığını Akmesçit'e varınca öğrendim. Gazeteler büyük Rusya'nın bu savaşta galip geleceğini yazıyorlardı. Savaş da, Rusya'nın zaferi veya yenilgisi de beni zerre kadar ilgilendirmiyordu tabi o gün. Benim için önemli olan öğrenimimdi, öğreniminin yarıda kalmasıydı. Petersburg'a dönemedim. Dönme lüzum yoktu. Üniversiteler kapatılmışlardı. Kırım'da kalıp hadislerin inkişafını uzaktan seyretmekten başka çıkar yol kalmıyordu. Kırım'da kaldım. İçerisinde sığınabileceğim bir çatı yoktu. Yakınım, akrabam yoktu, tanıdım kimseler yoktu Akmesçit'te. Ama gençtim. Önce içerisinde sığınabileceğim bir yer bulmam, sonra da yaşayabilmem için bir işe bağlanmam gerekiyordu" (Dağcı, 2006: s. 85).

Veli

Veli, Niyazi'nin çocukluk arkadaşıdır. Evlidir. Babasının ölümüyle eğitimi yarıda kalmıştır. Kömür karası saçları, bembeyaz dişleri, kalın ve güçlü kollarıyla boylu poslu güçlü bir delikanlıdır. Niyazi'nin gözünde onun kollarının damarları sağlam bir meşe ağacının kökleri gibi kalındır. Hatta fiziksel olarak onu yıkılmayacak bir pehlivana benzetmektedir. Bir arada olduklarında çok güçlü hissettiğini söyleyen Niyazi aynı zamanda onunla fikirlerinin ve duygularının uyuşmadığını da dile getirmektedir. Çünkü Veli ve Niyazi'nin içlerindeki Gurzuf sevgisi farklıdır. Veli bu topraklar dışında başka bir yerde yaşamayı asla aklına getirmez. Bu topraklarda yaşamaktan ve çiftçilik yapmaktan son derece mutludur ve gurur duymaktadır. *“Veli'ye başkaydı. Başka bir toprakta yaşamak onun için ölüm demektir, ölümden daha kötü bir şeydi belki...”* (Dağcı, 2006: s. 14). Onların birlerinden ayrıldıkları nokta budur. Veli için önemli iki şey vardır. Birincisi canı, ikincisi de üzerinde yaşadığı topraklardır. Veli sadece bu iki değere önem verirken Niyazi bir toprağı üstündeki her şeyle sahiplenmektedir. Veli için çıkacak olan harbin bile bir önemi yoktur. Veli en sonunda askere gitmemek için gözünü karartıp sağ kolunu omzundan keser. Onu görmeye gelen Niyazi'yi de yanında tutmak istemez. Niyazi de Veli'nin inadını bildiğı için daha fazla ona karışmak istemez ve yanından ayrılır. Bu ayrılık aynı zamanda birbirlerini son görüşleridir.

“Sağ kolu omuz başından dek ak çarşafın içindeydi. Kanlıydı ak çarşafın. Yer de kanlıydı. Şakaklarında da, ak yanakları üstünde de kan lekeleri vardı” (Dağcı, 2006: s. 81).

Anna Arkadiyevna

Anna ilk bakışta sessiz sakin bir kadın gibi görünse de aslında öyle biri değildir. Evli olması onu yabancı bir erkeğe karşı yakınlaşmaktan alıkoymamıştır. Anna dengesiz bir ruh haline sahiptir. Yolculuk boyunca Niyazi'ye olan davranışları ile yolculuğun sonundaki hali arasında büyük farklılık vardır. Anna dış görünüşüyle bir erkeğin ilgisini çekebilecek tarzda bir kadındır. Bu çekiciliğinin farkında olmasından dolayı giyimi oldukça sade ve kendinden emindir.

“Kömür gibi kapkara saçları çıplak omuzlarına dökülmüştü, bir tutam kıvrıkcık saç ise şakağı üzerinden sol gözüne düşüyordu. Uzun kirpiklerinin arasındaki parlak ve düz dişlerinden, ölçülü burnunun gergin kanatlarından, dudaklarının köşelerinde düğümlenmiş hafif ve garip gülümsemesinden, bütün pembe yüzünden kadın oluşunun iftihar ve mutluluğunu yaşıyordu” (Dağcı, 2006: s. 65).

Anna, dünyada günah olmadığına inanan ve dilediğı gibi yaşayan bir kadındır.

“İnanma... Günah yok hayatta. Tek günah kadere boyun eğip savaşımsızın ölmektir” (Dağcı, 2006: s. 75).

Mihail Gorohov

Orta boylu, yaşı kırkı aşmayan, şişmanca, yeşil gözlü, kızıl yanaklı, dar alınlı, burun delikleri belli olacak şekilde büyük, giyimi oldukça güzel ama çirkin bir adamdır. Bu durum anlatıcının Gorohov'a bakışının olumsuz yönde olduğuna dair bir fikir verir. Niyazi ile tanışmaları iskelede Rusça bilen birilerini aramasıyla başlar. Niyazi ile aralarında geçen sohbet genellikle Gurzuf, köyün güzellikleri ve orada yaşayanların Rusya sınırları içinde yaşamalarına rağmen anlam veremediği milliyetçilikleri üzerinedir.

"Bilemiyorum. Hakikaten anlıyamıyorum; aklım ermiyor bir türlü buna: Nasıl oluyor da, Rusya sınırları içinde yaşayan azınlıklar arasında milliyetçilik duygusu yaşıyabiliyor. Anlıyamıyorum!" (Dağcı, 2006: s. 54).

Gorohov arkadaşı Varabyov'un evine vardığında onun Türkçe konuşmasına oldukça şaşırır.

"Sen de gâvurca konuşuyorsun ha! Dedi, şaşkın gözleri hala Varabyov'un yüzündeydi" (Dağcı, 2006: s. 59).

Gorohov, mesleğine âşık sadece bir asker gibi yaşayan bir adamdır. Duyularını ifade edemediğinden karısına nasıl davranması gerektiğini bilmemektedir.

"Anna'yı sevmesini bilmiyordu. Bilmiyordu, çünkü sevgiden yoksundu. Askerdi. Rus askeri idi ve Anna'yı sadece askerce seviyordu" (Dağcı, 2006: s. 67).

Binbaşı Varabyov

Beş yıl önce Gurzuf'a yerleşmiş emekli bir askerdir. Uzunca boylu, başı kel, vücudu sağlam görünen bir adamdır. Ama yaşı Gorohov'u geçmese de ondan daha yaşlı fakat ondan daha da çekici görünmektedir. Sağ kulağının gerisinden başlayıp yanağının üstüne kadar uzanan bir yarası vardır. Bu yaranın ona savaştan hatıra kalmış olması muhtemeldir. Varabyov bozuk bir Türkçeyle konuşmaktadır. Gurzuf'a olan sempatisinden dolayı Varabyov kendisini Niyazi'nin hemşerisi olarak görmektedir. Hatta kendisini öylesine Gurzufu hisseder ki yakında camiye bile gidebileceğini rahatlıkla dile getirir. Varabyov ilk kez tanıştığı bir adamı evine davet edecek kadar da misafirperver bir adamdır.

"Bir beş yıl sonra Kırım'a tekrar geldiğinde beni o camide bulursan hiç şaşma!" (Dağcı, 2006: s. 59).

Dr. Levin-Zagorski

Dr. Levin-Zagorski çocuğunun eğitimine son derece önem veren aksi, titiz ve önyargılı bir adamdır. Slav adı taşıyan Dr. Levin aslında bir Yahudi'dir. Niyazi'nin Kırım'ın yerli halkından olduğumu anlayınca ona olan tavrı olumsuzlaşır. Fakat adamın bu aksiliği ne onun şahsına, ne de yerli halka karşıdır. O, sadece oğlunun eğitimini düşünen biridir.

“-Niyazi Efendi, rica ederim, çok dikkat ediniz, benim çocuğum Rusça kelimeleri tam bir Rus gibi telaffuz edebilsin, demekten geri kalmıyordu” (Dağcı, 2006: s. 86).

Dr. Levin ve Niyazi arasındaki muhabbet günden güne derinleşerek güzel bir hal alır. Öyle ki işgalden sonra Batı Rusya’ya giden Dr. Levin, Niyazi ile arkadaşlığını kaybetmek istemez ayrıca ona her zaman yardım etmek ister.

“[...]vedalaştığımız gün bana Varşova’ da bir adres vererek savaştan sonra kendisi ile yazışmamı ve dostluğumuzun sürekli olmasını arzuluyordu” (Dağcı, 2006: s. 88).

VII. Sonuç

Dönüş romanını yazarın yaşamından kesitler sunduğundan otobiyografik bir roman türü olarak adlandırabiliriz. Roman tarihsel arka planda İkinci Dünya Savaşı ve Kırım işgalini işler. Aynı zamanda toplumcu gerçekçi konulara değinerek Gurzuf kasabasına duyulan özlemin anlatıldığı bir romandır. Niyazi ve Veli’nin yer aldığı bölümde iki gencin aralarındaki dostluk, çocukluk hatıraları ve iki arkadaşının görüş farklılıkları işlenmiştir. Yazar aynı topraklara doğup yetişen insanların birbirlerine karşı olan zıt görüşlerine yer vermiştir. Ayrıca yazar, eleştirel bir bakış açısıyla Gurzuf halkının yeniliklere kapalı ve inkılaplardan habersiz sürekli yerinde sayan bir toplum olduğunu açıkça dile getirmiştir.

Milliyetçilik ideolojisini her fırsatta vurgulamış olan yazar elbette ki sadece kendi toplumunun eksikliklerini ortaya koymamıştır. O dönemde diğer milletlerden insanların Gurzuf’a gelmeleriyle onları tanıma fırsatı bulmuştur. Gorohov’un yer aldığı bölümlerde Rus insanının önyargılı olduklarını ve azınlıkların milliyetçilik duygularını hafife aldıklarını belirtmiştir. Yazar, İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla ortaya çıkan sıkıntıları, Rusya ve Almanya arasındaki gerilimi, insanların savaştan nasıl etkilendiklerini de vurgulamaktadır. Anlatımında baştan sona bolca tasvir kullanan yazar, yaşadığı coğrafyayı en ince ayrıntılarına kadar okuyucuya hissettirmiştir. Diyaloglara da yer vererek romanın akıcılığına katkı sağlamıştır.

Kaynakça

- Adıgüzel, Sedat. (1999). “Anneme Mektuplar Romanının Edebiyat Sosyolojisi Açısından İncelenmesi”. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (11), s. 317-324.
- Aktaş, Şerif; Gündüz, Osman. (2003). *Yazılı ve Sözlü Anlatım Kompozisyon Sanatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çetin, Nurullah. (2015). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çetişli, İsmail. (2016). *Metin Tahlillerine Giriş I-II*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Çonoğlu, Salim. (2012). "Cengiz Dağcı'nın Romanlarında Ata Mirası Toprağa Bağlılık". *Karadeniz*, (13), s. 11-25.
- Dağcı, Cengiz. (2006). *Dönüş*. İstanbul: Ötüken.
- Demiryürek, Meral. (2013). "Kurgusal Metinlerde İkinci Kişili Anlatıcı ve Bakış Açısı". *Fatih Sultan Mehmet İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (2), s. 121-139.
- Köker, Mustafa. (2014). "Yurdunu Kaybeden Adam". *Kardeş Kalemler*, (88), s. 30-38.
- Karatay, Zafer. (2014). "Cengiz Dağcı Belgeselinin Yayınlanmayan Olağanüstü Son Bölümü". *Kardeş Kalemler*, (88), s. 92-97.
- Kayđın, Şenay. (2014). "Günter Grass'ın Yengeç Yürüyüşü Nuveline Anlatım Teknikleri Açısından Bir Yaklaşım", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (14), s. 3-12.
- Kültür Bakanlığı. (1999). *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, Cilt: 13, s. 542-546, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Şahin, İbrahim. (1996). *Cengiz Dağcı'nın Hayatı ve Eserleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Şahin Yılmaz, Zennube. (2017). *Uwe Timm'in Morenga Romanı Örneğinde Alman Edebiyatında Postkolonyalizm*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tekin, Mehmet. (2004). *Roman Sanatı (Roman Unsurları) I*. İstanbul: Ötüken.
- Yaman, Ertuğrul. (2016). *Başlangıçtan Günümüze Türk Dünyası Edebiyatı Seçmeler*. Ankara: Grafiker Yayınları.